

ADAK RAPPORT 30

Proefsleuvenonderzoek aan de Stenen Brug in Beerse

S. DELARUELLE & J. VAN DONINCK

De Archeologische dienst Antwerpse Kempen maakt deel uit van de projectvereniging Erfgoed Noorderkempen tussen de gemeenten Baarle-Hertog, Beerse, Kasterlee, Oud-Turnhout, Turnhout en Vosselaar met steun van de Vlaamse gemeenschap en de provincie Antwerpen.

Colofon

Opdrachtgever	R&S bvba
Project	Beerse-Stenen Brug
Projectcode	09022 BEE-STE
Type onderzoek	Prospectie met ingreep in de bodem
Vergunning nr.	2009/253
Vergunninghouder	Stephan Delaruelle
Naam site	Beerse-Stenen Brug
Auteurs	Stephan Delaruelle & Jef Van Doninck
Kaarten & plannen	Stephan Delaruelle (©NGI/GIS Vlaanderen)
Foto's & tekeningen	Stephan Delaruelle
Omslagontwerp	Hanna Maes
ISBN	/

© AdAK , november 2010

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen.

Samenvatting

Tussen 10 en 11 september 2009 werd door de Archeologische dienst Antwerpse Kempen (AdAK) in opdracht van R&S bvba een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd aan de Stenen Brug, de Heibergstraat en de Beukenlaan in Beerse. Aanleiding voor het onderzoek is de geplande uitbreiding van het rusthuis 'home Heiberg' binnen het gebied, die een bedreiging vormt voor eventuele archeologische resten die zich hier nog in de bodem kunnen bevinden.

Doel van het onderzoek was het inventariseren en waarderen van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de bouwwerken. Hiervoor werden zes parallelle proefsleuven aangelegd in dezelfde oriëntatie als de Laakbeek. De sleuven werden aangelegd ter hoogte van de geplande bouw; de omliggende zones werden uitgesloten van het onderzoek aangezien hier verder geen bouwwerken waren gepland. In totaal werd hierbij 1633 m² onderzocht van een gebied van ca. 2 ha. Dit komt neer op 8 % van het totale terrein, maar 12% van de te bebouwen oppervlakte.

Uit het proefsleuvenonderzoek bleek dat het plangebied zich op de overgang bevond van de microcuesta naar de lagergelegen vallei van de Laakbeek, waarvan een rechtgetrokken zijtak langs het plangebied stroomt. Het plangebied helde sterk af vanaf de Beukenlaan naar de Laakbeek toe. Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden alleen laatmiddeleeuwse en subrecente greppels vastgesteld, die alle afwaterden naar de Laakbeek toe. Er werden geen sporen aangetroffen die aansluiten bij de volmiddeleeuwse nederzetting ten noorden van de Beukenlaan.

Derhalve is er geen aanleiding voor verder onderzoek op deze locatie. De terreinen kunnen daarom worden vrijgegeven voor de geplande klei-ontginning

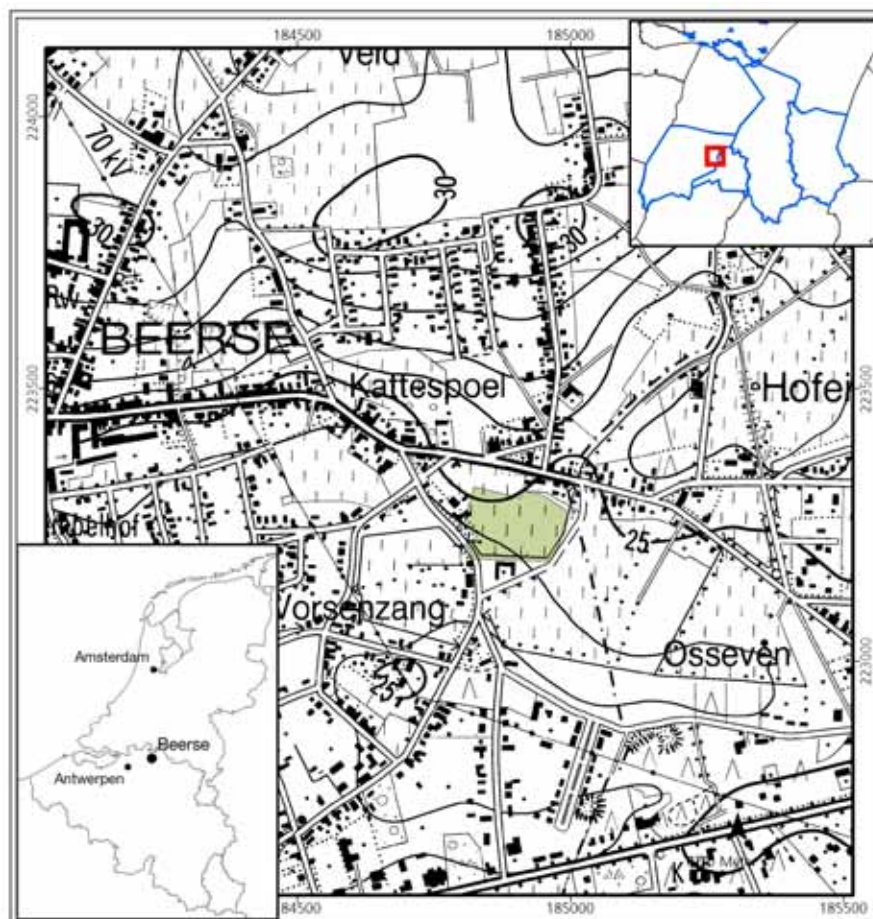
Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
2	Landschappelijk kader	8
2.1	Geologie en geomorfologie	8
2.2	Bodemkunde	9
3	Historisch en archeologisch kader.....	10
3.1	Historisch kader	10
3.2	Archeologisch kader.....	11
3.2.1	Gekende vindplaatsen.....	11
3.2.1.1	Kattespoel (CAI 950994).....	11
3.2.1.2	Beerse-Krommenhof	11
3.2.1.3	Vosselaar-Lindenhoeve	11
3.2.1.4	Frans Lauwersstraat I - Kattespoel III (CAI 101062)	12
3.2.1.5	De pastorie van Vosselaar (CAI 959102).....	12
3.2.1.6	Beerse-Beukenlaag.....	12
4	Onderzoeksstrategie.....	14
5	Resultaten	15
6	Conclusie en aanbevelingen.....	17
6.1	Conclusie.....	17
6.2	Aanbevelingen	17
	Literatuur	17
	Lijst van afbeeldingen.....	18

1 Inleiding

Tussen 10 en 11 september 2009 werd door de Archeologische dienst Antwerpse Kempen (AdAK) in opdracht van R&S bvba een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd aan de Stenen Brug, de Heibergstraat en de Beukenlaan in Beerse, kadastraal gekend als (Afd. 1) sectie C nr. 173 m.

Aanleiding voor het onderzoek is de geplande uitbreiding van het rusthuis 'home Heiberg' binnen het gebied, die een bedreiging vormt voor eventuele archeologische resten die zich hier nog in de bodem kunnen bevinden.

Figuur 1.1 Situering van het plangebied aan de Stenen Brug in Beerse

Tijdens het onderzoek werd een totale oppervlakte van onderzocht van 2 ha. Het veldteam bestond uit Stephan Delaruelle en Jef Van Doninck (AdAK).

Figuur 1.2. Sfeerfoto van het terrein bij de aanvang het onderzoek

2 Landschappelijk kader

2.1 Geologie en geomorfologie

Het plangebied bevindt zich op pleistoceen dekzand, waaronder zich op geringe diepte een kleisubstraat bevindt. Deze klei- en zandafzettingen van de zogenaamde Formatie van de Kempen zijn afgezet in het Oud-Pleistoceen (ca. 2 tot 1 miljoen jaar geleden) als brakwater-kustvlakteafzettingen in een getijdenzone. De circa 30 meter dikke formatie omvat de kleien van de Kempen nl. de Klei van Sint-Lenaerts/Rijkevorsel en de jongere Klei van Turnhout. Deze kleilagen worden onderling gescheiden door het Zand van Beerse.

Deze zogeheten kleien van de Kempen vormen een oost-west georiënteerde verhoging met een duidelijke cuesta (steilrand) die het interfluvium opbouwt tussen het Schelde/Netebekken en het Beneden-Maasbekken. Deze steilrand is meestal laag en weinig steil, waardoor deze eerder te omschrijven is als een microcuesta. Deze is te volgen vanaf Zandvliet langs Stabroek, Kapellen, over Braschaat, Schoten Schilde, Zoersel, Malle, Beerse, Vosselaar tot Turnhout. Voorbij Turnhout gaat de steilrand over in de uitlopers van het Kempens plateau.

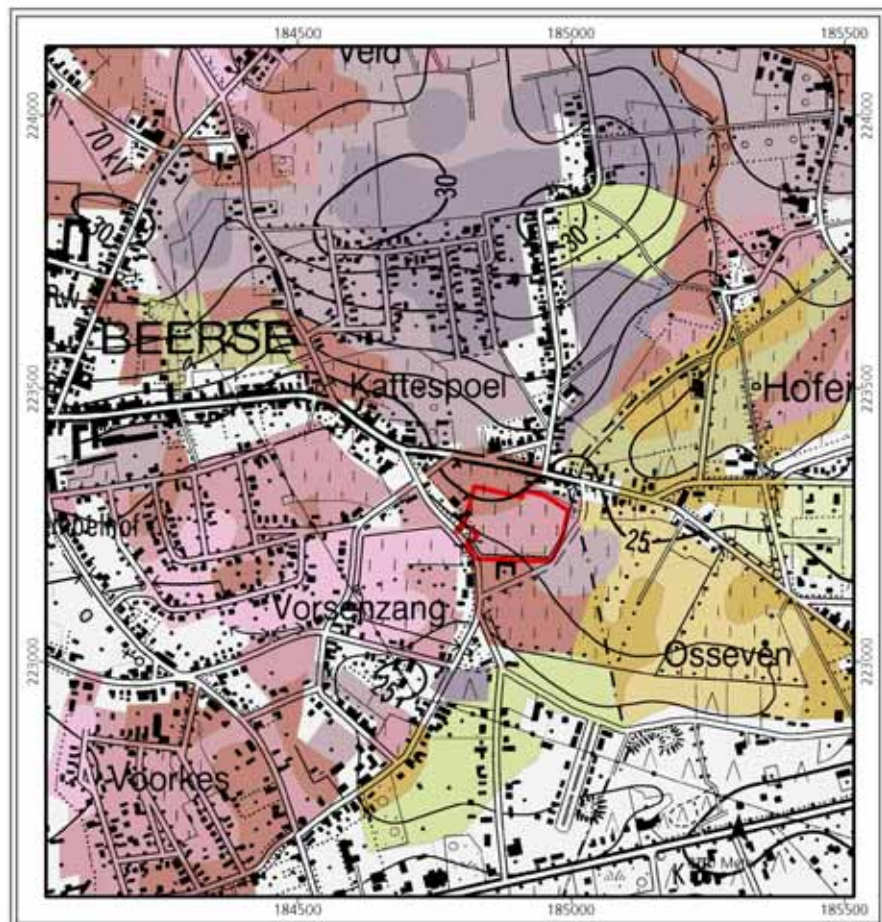
Tijdens de laatste ijstijd, het Weichseliaan (ca. 120.000-13.000 jaar geleden) werd vanuit de drooggevallen Noordzeebedding door de polaire wind sediment aangevoerd, die het volledige gebied bedekte met een dik pakket zand. Dit varieert in dikte tussen de 30 cm op de hogere delen tot 5 m in de valleien van de oorspronkelijke Oud-Pleistocene afzettingen. Op sommige

plaatsen ontstonden hierdoor uitgestrekte duinzandmassieven. Deze zandafzettingen werden tijdens de laatste koude fase, het Laat-Glaciaal (ca. 13.000-10.000 jaar geleden) omgewerkt tot lange oost-west verlopende dekzandruggen.

2.2 Bodemkunde

De bodems ter hoogte van het plangebied bestaan uit matig droge zandgronden tot matig natte zandgronden, die gekarteerd zijn als bodems met een diepe antropogene humus A-horizont. Dat betekent dat een groot deel van het terrein vanaf de Late-Middeleeuwen is afgedekt door een plaggelaag.

Figuur 2.1. Drainage en profielontwikkeling van de bodems binnen en rond het plangebied. Paars: plaggendek, groen: klei op geringe diepte, Bruin: zandgronden met A-C-profiel;

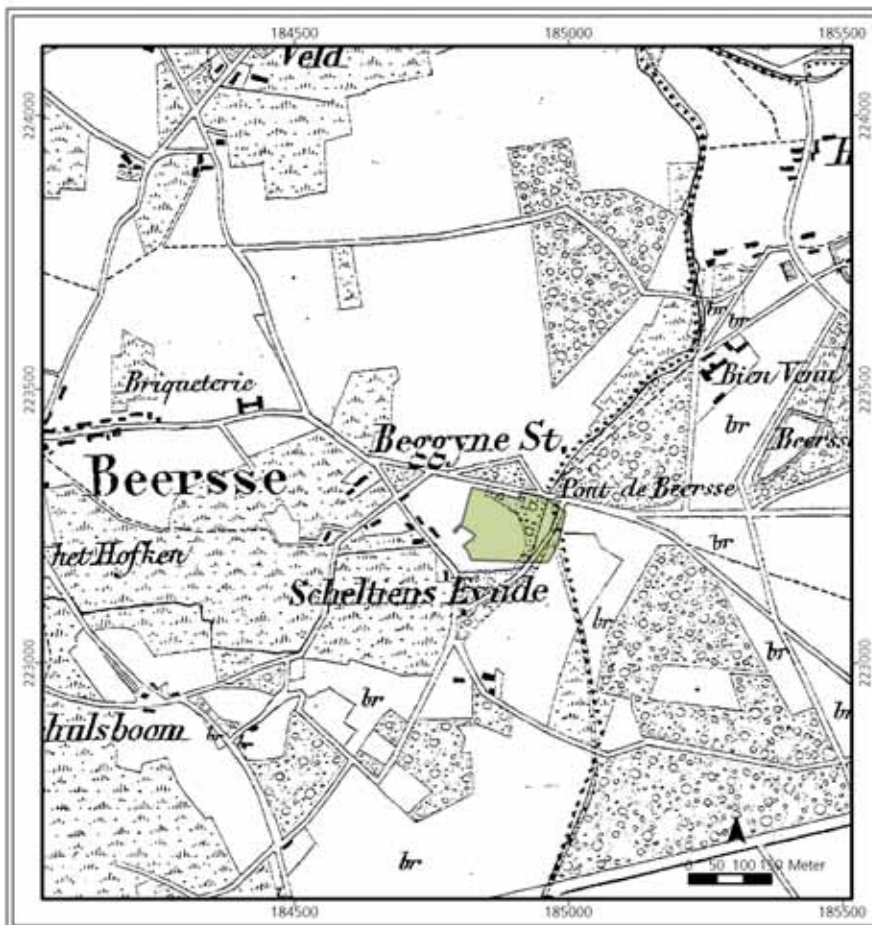

Tijdens het onderzoek kon worden vastgesteld dat de bodem was afgedekt met een plaggendek, waardoor het oorspronkelijke microreliëf werd afgezwakt. Het plangebied helde sterk af vanaf de Beukenlaan naar de Laakbeek toe. In het verleden moet de helling naar de Laak nog steiler zijn geweest.

3 Historisch en archeologisch kader

3.1 Historisch kader

Op de kaart van Vandermaelen wordt het plangebied gesitueerd tussen de Beggyne Stede en Scheltiens Eynde, vlak bij de brug van Beersse over de Laakbeek. Het gaat hier vermoedelijk om een stenen brug, aangezien deze locatie tot op heden als de Stenen Brug bekend is. Deze weg was immers vermoedelijk sinds de middeleeuwen en mogelijk reeds van in de Romeinse tijd een verbindingsweg tussen Turnhout en Brecht, waar deze opsplijste richting Antwerpen enerzijds en richting Bergen-op-Zoom anderzijds. Deze weg volgt grotendeels het verloop van de microcuesta en bevindt zich op de overgang tussen de lage natte gedeeltes en de hogergelegen droge gronden.

Figuur 3.1. Situering van het plangebied op de kaart van Vandermaelen (1848).

3.2 *Archeologisch kader*

3.2.1 Gekende vindplaatsen

3.2.1.1 *Kattespoel (CAI 950994)*

In mei 1880 werden tijdens kleiontginningen op de terreinen van de steenbakkerij van de toenmalige burgemeester M. Bastyns langs de Steenovenstraat aan het gehucht Kattespoel in Beerse de resten gevonden van een van een waterput gemaakt uit een uitgeholde eik. In de nabije omgeving van de put werd een volledige pot gevonden, die destijds als een urne uit de Hallstattperiode werd beschouwd (Stroobant 1905, 122). Deze pot kan echter op basis van de bijgevoegde foto geïnterpreteerd worden als een middeleeuwse kogelpot. Aan de buitenzijde van de waterput waren bovendien Romeinse cijfers aangebracht. Vermoedelijk betreft het hier dus een boomstamwaterput uit de volle middeleeuwen.

3.2.1.2 *Beerse-Krommenhof*

Het gebied ten westen aangrenzend aan de vindplaats Kattespoel (950994) en ca. 500 m ten westen van de site Beukenlaan, werd in 2008-2009 door AdAK onderzocht in het kader van een geplande verkaveling 'Krommenhof'. Bij de opgraving kwamen sporen van een grafveld uit de midden-bronstijd en Merovingische periode aan het licht, naast bewoning uit de vroege en de volle middeleeuwen.

3.2.1.3 *Vosselaar-Lindenhoeve*

Bij een onderzoek door AdAK binnen een geplande verkaveling aan het Hofeinde te Vosselaar, kwamen sporen en resten uit drie periodes aan het licht. Eén van de aangetroffen waterputten kon op basis van het aardewerk in de (late) bronstijd worden gedateerd.

Het merendeel van de aangetroffen nederzettingssporen, namelijk een plattegrond van een woonhuis, vergezeld van vier spijkers en twee waterputten behoren hoofdzakelijk tot één bewoningsfase uit de midden-ijzertijd (500-250v.Chr.). De positie van enkele van de andere bijgebouwtjes doet evenwel een tweede bewoningsfase vermoeden. Grote delen van het terrein ten NW en ten ZO van de onderzochte zone waren echter verstoord door klei-ontginning, waardoor er hierover geen uitsluitsel kan worden gegeven. Tenslotte kan de vondst van een *fibula* (mantelspeld) uit de vroeg-Romeinse tijd in het oostelijke gedeelte van de opgraving wijzen op bewoning uit deze periode in de nabije omgeving (Delaruelle et al. 2008).

3.2.1.4 Frans Lauwersstraat I - Kattespoel III (CAI 101062)

Deze vindplaats bevindt zich tussen de site Beerse-Beukenlaan en de site Vosselaar-Lindenhoeve. Tijdens een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door AdAK in het kader van een verkaveling langsheen de Laakbeek is een geïsoleerde waterput aangetroffen, die mogelijk uit de ijzertijd dateert (Delaruelle & Van Doninck, 2009).

3.2.1.5 De pastorie van Vosselaar (CAI 959102)

Ten westen van Looi Bos ligt de oude pastorie van Vosselaar, die door de straat Hofeinde gescheiden wordt van de onderzochte site Lindenhoeve.

Het heden in abominabele staat overgelaten gebouw langs het Hofeinde, was in de 17e en 18e eeuw de pastorie van Vosselaar. Deze wordt voor de eerste keer vermeld in 1187, wanneer Beerse en Vosselaar onder één pastoor kwamen¹.

3.2.1.6 Beerse-Beukenlaag

Naar aanleiding van de geplande verkaveling ten noorden van het plangebied aan de Beukenlaan werd in juni 2009 door AdAK een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, teneinde een evaluatie mogelijk te maken van de archeologische waarden die zich hier mogelijks in de bodem zouden kunnen bevinden..

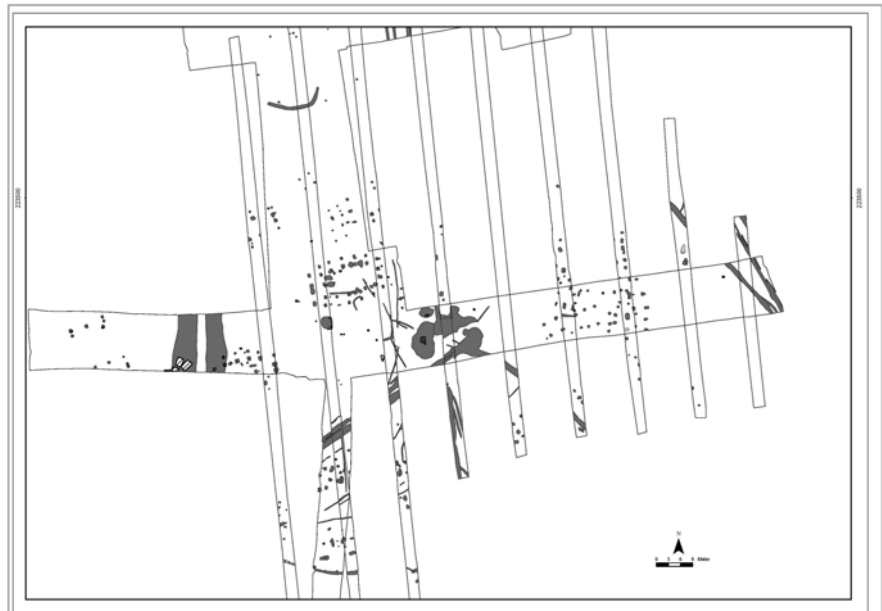
In totaal is een gebied met een totale oppervlakte van ca. 2 ha onderzocht door middel van 9 lange werkputten. Het merendeel van de vastgestelde archeologische sporen dateren uit de Volle Middeleeuwen.

Figuur 3.2. Bootvormig gebouw tijdens de opgraving van de weggkoffers te Beerse-Beukenlaan

¹ Intern rapport Afdeling Monumenten en Landschappen, dossiernr. DA002310, p. 1.

Om deze sporen te vrijwaren voor vernieling ten gevolge van de geplande woningbouw werd van eind oktober tot eind november 2009 de eerste fase van een vlakdekkende opgraving uitgevoerd door een projectteam van AdAK, waarbij de weggroeven onderzocht werden met een totale oppervlakte van ongeveer 6000 m² (Bervoets et al., in voorbereiding).

Figuur 3.3. Allesporenkaart van de proefsleuven en de opgravingen van de weggroeven aan de Beukenlaan in Beerse

Hierbij kwam een gedeelte van een nederzetting uit de Volle Middeleeuwen aan het licht. Het merendeel van de aangetroffen nederzettingssporen, waaronder 3 bootvormige woonstalhuizen, enkele bijgebouwen o.m. schuren/stallen, spijkers/hooibergen, en een waterput, behoren waarschijnlijk tot een relatief korte bewoningsfase in de 12de eeuw n. Chr.

In het noorden, aan de randzone van het onderzochte gebied, werden enkele paalkuilen gedocumenteerd, die uit een oudere periode dateren, mogelijk IJzertijd en/of Vroege-Middeleeuwen.

Archeologische vondsten waren betrekkelijk schaars. De aangetroffen keramiek bestaat uit een handgevormde component, voornamelijk kogelpotwaar en verschillende categorieën wielgedraaid aardewerk, hoofdzakelijk Maaslands. Hiernaast werd een aanzienlijke hoeveelheid maalsteenfragmenten, een spinklosje en een wetsteen verzameld.

Door de uitzonderlijk goede bewaringsgraad van de sporen en het geringe aantal oversnijdingen in het vlak is het één van de weinige keren dat een uitgestrekt woonerf uit de Volle Middeleeuwen in een dergelijke zuivere vorm kon worden onderzocht.

4 Onderzoeksstrategie

Doel van het onderzoek was het inventariseren en waarderen van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de bouwwerken. Hiervoor werden zes parallelle proefsleuven aangelegd in dezelfde oriëntatie als de Laakbeek. De sleuven werden aangelegd ter hoogte van de geplande bouw; de omliggende zones werden uitgesloten van het onderzoek aangezien hier verder geen bouwwerken waren gepland. In totaal werd hierbij 1633 m² onderzocht van een gebied van ca. 2 ha. Dit komt neer op 8 % van het totale terrein, maar 12% van de te bebouwen oppervlakte.

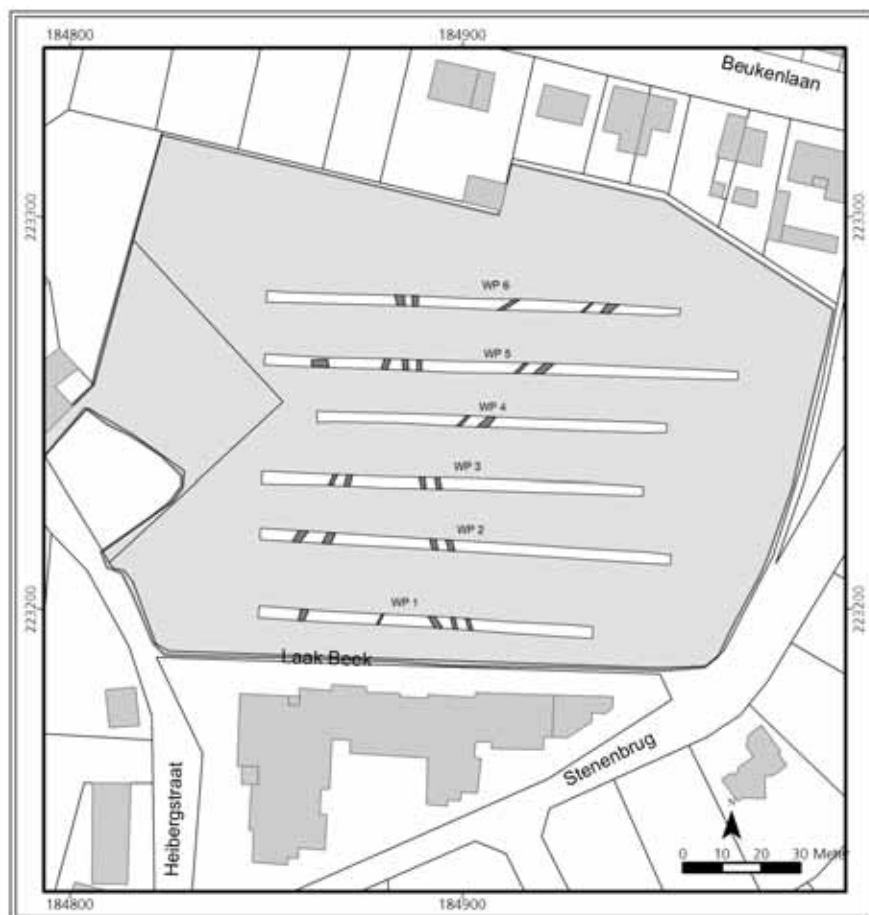
De werkputten en de greppels werden in het vlak ingetekend door de landmeter, waarbij zowel de contouren op vlakniveau als op het maaiveld zijn opgenomen, alsook hoogtematen om de 10 m. Deze metingen zijn op basis van GPS gerefereerde basispunten omgezet naar Lambert 72 en de hoogtemetingen in TAW omgerekend. Het vlak en de profielen zijn fotografisch geregistreerd.

Figuur 4.1. Aanleg van de proefsleuven met op de achtergrond de huidige home.

5 Resultaten

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden alleen laatmiddeleeuwse en subrecente greppels vastgesteld, die alle afwaterden naar de Laakbeek toe. Er werden geen sporen aangetroffen die aansluiten bij de volmiddeleeuwse nederzetting ten noorden van de Beukenlaan.

Figuur 5.1. Overzicht van de aangelegde werkputten en de aangetroffen sporen

Alleen in WP 5 werd nog een restant van subrecente kuil teruggevonden, die duidelijk uit het esdek bleek te komen en de oude cultuurlaag doorsneed.

Dit lijkt er op te wijzen dat de volmiddeleeuwse nederzetting aan de Beukenlaan niet verder doorloopt ten zuiden van de weg, die vermoedelijk dan ook de grens was tussen de microcuesta en de vallei van de Laakbeek.

Figuur 5.2.
Ontginningsgreppels in het
vlak van wp 4

Verder konden geen relevante vondsten worden verzameld, noch uit de sporen, noch uit de cultuurlaag, die kunnen wijzen op oudere bewoning in de omgeving.

Figuur 5.3. Bodemopbouw in
WP 4, waarbij onder de
afdekkende plaggenlaag een
oude cultuurlaag zichtbaar is
boven het gele zand.

6 Conclusie en aanbevelingen

6.1 Conclusie

In het kader van de geplande uitbreiding van 'Home Heiberg' in Beerse werden in totaal 6 proefsleuven aangelegd met een totale oppervlakte van 1633 m². Hierbij werd voornamelijk de locatie van de toekomstige verstoring bekeken. Tijdens het onderzoek konden geen archeologisch relevante sporen worden gedocumenteerd, noch werden er vondsten verzameld die kunnen wijzen op oudere bewoning ter hoogte van het plangebied. Dit lijkt er op te wijzen dat de volmiddeleeuwse bewoning ten noorden van het plangebied niet verder loopt dan de Beukenlaan, hetgeen een oude verbindingsweg was op de rand van de microcuesta naar de Laakbeek.

6.2 Aanbevelingen

Tijdens de prospectie met ingreep in de bodem werden geen sporen of vondsten vastgesteld die kunnen wijzen op oudere bewoning binnen het plangebied. Derhalve is er geen aanleiding voor verder onderzoek op deze locatie. De terreinen kunnen daarom worden vrijgegeven voor de geplande uitbreiding van het rusthuis.

Literatuur

BERVOETS G., SCHELTJENS S., DELARUELLE S., VERDEGEM S., THIJS C. & VAN DONINCK J. (in voorbereiding). *Onderzoek van een landelijke nederzetting uit de volle middeleeuwen aan de Beukenlaan in Beerse*. (AdAK rapport 31)

DE SMAELE, B., S. VERDEGEM, S. SCHELTJENS, C. THIJS, G. BERVOETS, J. VAN DONINCK, S. DELARUELLE: (in voorbereiding) Definitief archeologisch onderzoek te Beerse Krommenhof (AdAK rapport 17).

DELARUELLE, S., B. DE SMAELE & J. VAN DONINCK, 2008: *Opgraving van een woonerf uit de ijzertijd aan de Lindenhoeve in Vosselaar*. (AdAK rapport 1)

DELARUELLE, S. & J. VAN DONINCK, 2009: *Proefsleufonderzoek op de verkaveling Kattespoel III in Beerse*. (AdAK rapport 16)

STROOBANT, L. 1905: Le puits antero-main de Beersse (Campine Anversoise), *Taxandria* 3e jaar, 111-119 en pl. I,II,III.

Lijst van afbeeldingen

Figuur 1.1 Situering van het plangebied aan de Stenen Brug in Beerse.....	7
Figuur 1.2. Sfeerfoto van het terrein bij de aanvang het onderzoek.....	8
Figuur 2.1. Drainage en profielontwikkeling van de bodems binnen en rond het plangebied. Paars: plaggenbodems, groen: klei op geringe diepte, Bruin: zandgronden met A-C-profiel;	9
Figuur 3.1. Situering van het plangebied op de kaart van Vandermaelen (1848).	10
Figuur 4.1. Aanleg van de proefsleuven met op de achtergrond de huidige home.....	14
Figuur 5.1. Overzicht van de aangelegde werkputten en de aangetroffen sporen.....	15
Figuur 5.2. Ontginningsgreppels in het vlak van wp 4.....	16
Figuur 5.3. Bodemopbouw in WP 4, waarbij onder de afdekkende plaggenlaag een oude cultuurlaag zichtbaar is boven het gele zand.....	16